

Lokálne spoločenstvá a proces suburbanizácie

K. Moravanská: Local Communities and the Process of Suburbanization. Život. Prostr., Vol. 41, No. 6, 292 – 297, 2007.

The contribution presents the process of suburbanization as a social-spatial process having significant impacts on the existence of local communities in newly created sites, existing sites as well as towns from where the inhabitants remove. This process has many social consequences less studied in Slovakia, therefore we aim at the theoretical reflection of this problem. According to our opinion discontinuity and diversity of settlements, significant polarization of social-spatial structure of inhabitants of outskirts municipalities, segregation of people and creation of homogenous localities are the most important impacts of suburbanization. These processes frequently engender the decline of inner parts of towns causing serious problems for the whole society. The impacts of suburbanization on local communities provoke the questions whether the existence of a community is possible under such circumstances. In the papers of foreign authors (in which suburbanization was manifested at most) we can find three alternatives of the existence of communities in suburbs – protected community, lost community and transformed community. The arguments subscribe to the last one. However the contribution ends with many questions connected with special Slovak Studies.

V súčasnosti sme svedkami pomerne radikálnych zmien v sociálno-priestorovej štruktúre miest. Týka sa to väčšiny európskych miest, obzvlášť v transformujúcich sa stredoeurópskych krajinách. Kým na začiatku 90. rokov minulého storočia to boli predovšetkým zmeny funkčného využitia mesta, fyzickej štruktúry a sociálnej skladby, v poslednom období sme svedkami výrazných zmien v prímestských zónach a širšom zázemí miest. Výrazným procesom charakterizujúcim súčasnosť sa stali procesy suburbanizácie a dezurbanizácie. Na Slovensku tieto procesy jasne zaznamenávame od začiatku 21. storočia. Môžeme konštatovať, že majú mnoho spoločenských dôsledkov, často nedostatočne reflektovaných a málo prebádaných. Sú to jednak dosahy na spoločenstvá miest odkiaľ ľudia odchádzajú, ale i na novovznikajúce spoločenstvá.

Zaujímavé je sledovať, ako sa priestorové rozmiestnenie ľudských aktivít prispôsobuje novým spoločenským podmienkam. Na druhej strane, premenené priestorové štruktúry významne ovplyvňujú charakteristiky miestnych spoločenstiev. Je dôležité reflektovať spomenuté procesy, lebo majú výrazné dosahy na celú spoločnosť.

Tieto procesy pritom prebiehajú v kontexte zmeneného pohľadu na veľké sídelné celky. Hodnoty spojené s industriálnou urbanizáciou a koncentráciou veľkého počtu obyvateľov do miest sú zatlačené do úzadia. Zmenu hodnotových orientácií vyvolala hlavne ekologická kríza s dôsledkami, ktoré vedú napr. k rizikovej spoločnosti (podrobnejšie sa touto problematikou zaoberá napr. Beck, 2004), rozvojom komunikačných technológií i inštitucionálnych zmien v spoločnosti. Kvantitatívna koncentrácia ľudských, sociálnych, ekonomických a infraštruktúrnych potenciálov do miest prestala byť rozvojovou podmienkou spoločnosti a nahradil ju kvalitatívny prístup zohľadňujúci diverzitu ľudských zoskupení.

Únik z mesta ako prejav urbanizácie, suburbanizácie či dezurbanizácie

Expanzia miest do okolitého prírodného a vidieckeho prostredia môže nadobúdať rôzne formy. Na jednej strane je to *suburbanizácia*, ktorá býva rôzne definovaná, najčastejšie ako relatívny rast počtu obyvateľov okrajových častí mesta na úkor častí centrálnych. Sprievodným (či nasledujúcim) býva proces dezurbanizácie.

nizácie, ktorý sa prejavuje celkovým úbytkom obyvateľstva v meste a rastom populácie vo vidieckych oblastiach. Často sa oba procesy chápu ako súčasť (či pokračovanie) širšieho urbanizačného procesu. „*Proces suburbanizácie môžeme chápať ako kontinuálnu zmenu sociálneho a fyzického prostredia z vidieckeho na (pred)mestské, (sub)urbánne*“ (Ouředníček, 2002). Van den Berg (1982) považuje suburbanizáciu za druhú fázu vývoja miest alebo systému osídlenia (po procese urbanizácie). Inokedy sa považujú za prejavy dekoncentrácie (suburbánna oblasť rastie rýchlejšie ako urbánna), decentralizácie (klesajúca hustota zaľudnenia mestských centier – Berry, Kasandra, 1977), či prejav širšieho procesu kontraurbanizácie. Podrobnej konceptualizácii týchto procesov sa venuje napr. Mitchell (2003).

Suburbanizácia a dezurbanizácia sa najčastejšie charakterizujú ako zmeny rozmiestnenia obyvateľstva – sťahovanie obyvateľov z miest do predmestských oblastí (s dobrým spojením s mestom) alebo okolitých vidieckych obcí. V tejto súvislosti sa sledujú vzťahy medzi rastom jadrového mesta a jeho zázemím. Štúdie zamerané na hodnotenie kvantitatívnych znakov v odbornej literatúre prevládajú. Za suburbanizáciu sa najčastejšie považuje rast počtu obyvateľov na predmestiach, a hlavne rast suburbii spôsobený migráciou ľudí z vnútra miest na ich okraje. Pri tejto definícii je, samozrejme, nevyhnutné odlišovať jadrové oblasti a prímestskú zónu, čo môže spôsobovať viacero problémov, pretože hranice mesta sa z vývojového hľadiska menia. V príspevku sa stotožňujeme s touto definíciou. Na suburbanizáciu sa však môžeme pozeráť nielen ako na zmenu v rozmiestnení obyvateľov a priestorovej štruktúry prímestských území, ale aj ako na zmenu spôsobu života „suburbanizujúcich sa“ obyvateľov.

Dôsledky suburbanizácie

Suburbanizácia (v našej oblasti skôr dezurbanizácia) má rozmanité dôsledky na individuálnej, lokálnej, regionálnej i celospoločenskej úrovni. Niektoré z nich sa vnímajú ako pozitívne, iné vyvolávajú nesúhlas a vedú k snahám o ovplyvnenie tohto procesu. Hodnotenie dôsledkov môže byť, samozrejme, rozdielne, záleží od pohľadu aktérov. V tejto oblasti je zložitý použiť zovšeobecňujúci pohľad. Napriek tomu sa o to pokúsime.

Pri sledovaní tohto procesu treba vnímať jeho zložitost a mnohohrstvovosť, podobne aj pri sledovaní dôsledkov. Pri poznávaní dôsledkov suburbanizácie je nevyhnutné poznávať umiestnenie ľudských aktivít v priestore, ich charakter, vzťahy a toky, ktoré v prímestskej zóne a vo vzťahu k jadrú mesta vytvárajú.

Veľkú pozornosť treba venovať i rôznym formám suburbánneho osídlenia.

Tieto procesy majú veľa dosahov na oblasť ekonomickú, sociálnu, kultúrnu i na životné prostredie. Ak sledujeme rozvoj jednotlivých suburbánnych oblastí, zistíme určitú nerovnomernosť v lokalizácii novej zástavby. Nejde o plošný, kontinuálny rozvoj prímestskej zóny, ale skôr o výstavbu v príhodných lokalitách v blízkosti väčších sídel s rozvinutou infraštruktúrou alebo v atraktívnych lokalitách, ktoré splňajú hlavné požiadavky na bývanie v dosahu mesta a v dobrom životnom prostredí. V súvislosti s novou výstavbou často dochádza k zlepšeniu infraštruktúry, dopravného spojenia, k rozvoju občianskej vybavenosti i služieb (Cílek, Baše, 2005). Okrem výrazných zmien v oblasti fyzického prostredia sa výrazne mení i prostredie sociálne.

Jedným zo znakov tohto procesu je *diskontinuita a rozptýlenosť osídlenia* (Sýkora, 2003; Ouředníček, 2002; Cílek, Baše, 2005; Yu, Johnson, Zhang, 2004). „Rozvoľnený“ (*sprawl*) rast osídlenia a veľké priestorové oddelenie jednotlivých funkcií lokalít vedie k rastu nákladov na výstavbu a údržbu technickej infraštruktúry a technickej vybavenosti. Oblasti s nízkou hustotou osídlenia je ťažko obsluhovať hromadnou dopravou, preto je čoraz viac obyvateľov závislých od osobného automobilu. Ľudia z novovystavaných prímestských lokalít obvyčajne dochádzajú za prácou do miest, kde nachádzajú dobre platené zamestnanie pre kvalifikované pracovné sily. Naopak, mnohé pracovné miesta v prímestskej zóne (malobchod, sklady) sú skôr určené pre nekvalifikovaných ľudí s nižšími príjmami, ktorí však nemajú prostriedky na bývanie v tejto oblasti. Priestorová separácia bydliska a zamestnania rôznych sociálnych skupín vedie k „protismernosti“ dochádzky do zamestnania. Rozptýlenosť osídlenia prispieva k nárastu dochádzkovej vzdialenosti, celkového času stráveného dochádzaním a k vzrastajúcemu objemu individuálnej automobilovej dopravy. Priestorové oddelenie obytných lokalít od koncentrácie služieb (čo je, a pravdepodobne ešte dlho bude spojené s mestom) vedie k nárastu dochádzania. Veľké dochádzkové vzdialenosti medzi bydliskom, pracoviskom, obchodmi, školou a kultúrnymi zariadeniami zvyšujú používanie automobilovej dopravy, čo má *negatívne dôsledky na všetky zložky životného prostredia*.

Selektívny charakter suburbanizácie sa prejavuje nielen vo výbere lokalít, ale aj skupín obyvateľstva, ktoré sa na procese zúčastňujú. Ak považujeme suburbanizáciu za osídľovanie prímestských lokalít mestským obyvateľom, môžeme vysledovať, ktoré demografické a sociálne skupiny tvoria jadro nových obyvateľov. Podľa výsledkov viacerých štúdií (Sedláková, 2006; Ouředníček, 2002) majú migranti výrazne nižší

vekový priemer, tvoria ich ucelené rodiny alebo mladé páry zakladajúce si rodiny a preferujú zdravé životné prostredie. V tejto skupine sú výrazne zastúpené osoby s vysokoškolským vzdelaním vyšších príjmových kategórií, všeobecne s vyšším sociálnym statusom. Viacerí autori (Sýkora, 2003; Ouředníček, 2002; Muříček, 2002,) uvádzajú, že ľudia, ktorí si stavajú rezidencie v suburbánných zónach, sú vo veľkej miere zo sociálne dobre situovanej časti populácie, z vyšších sociálnych vrstiev. Hľadajú vyšší štandard bývania, vyššiu kvalitu životného prostredia s dobrým dopravným spojením do miest. Bývanie v blízkosti mesta sa tak stáva priestorom pre ľudí dosť bohatých na to, aby mohli pracovať v meste, a zároveň bývať vo vidieckom prostredí. Nové obydľia vznikajú často v kontakte so starou zástavbou, ktorá je osídlená pôvodným obyvateľstvom s úplne inou sociálnou štruktúrou. Dochádza tak k výraznej *polarizácii sociálno-priestorovej štruktúry obyvateľstva prímestských obcí*. Táto diferenciácia môže viesť k celkovému posilneniu sociálnych prostredia obce, môže však spôsobiť aj rad problémov vyplývajúcich zo sociálnej nerovnosti oboch skupín obyvateľov. Výrazný kontrast vidieť nielen v rozdielnosti zástavby novej a pôvodnej časti obce. Problémy majú príčinu aj v odlišnom spôsobe života jednotlivých sociálnych skupín. Často vzniká rozdelené sociálne prostredie v rámci malého sídla s výraznou sociálnou separáciou nového obyvateľstva. V extrémnych prípadoch sú susediace štvrte oddelené od seba vysokým plotom a strážené občianskou hliadkou či stráženou službou, tzv. *gated communities* (podrobnú analýzu takýchto lokalít nachádzame napr. v práci autorov Gail, Blakeley, 1997).

Segregácia obyvateľstva často vedie i k obmedzenej participácii občanov na verejnom živote. Sociálny konsenzus sa ľahšie udržuje, ak sú prírastky obyvateľov malé a trvalé. Novousadlíci sa tak skôr prispôsobujú existujúcemu sociálnemu celku. Pri suburbanizácii sa často vytvárajú *sociálne homogénne lokality*. Obyvatelia sa vo svojom každodennom živote stretávajú len s ľuďmi z obmedzenej časti sociálno-kultúrneho spektra.

Hoci niektorí autori (napr. Charmes, 2003) sa nestotožňujú s predstavou úplnej sociálnej homogenity (tá v konečnom dôsledku ani nie je možná), nachádzajú však spoločné atribúty medzi obyvateľmi týchto lokalít. Najvýraznejšia je výška ich príjmu, čo im umožňuje samotný akt migrácie do tohto prostredia. I keď menšia veľkosť sídelnej jednotky je všeobecne priaznivejšia pre participáciu obyvateľov na správe verejných záležitostí, v prípade sociálne a kultúrne homogénnych prímestských komunít môže dochádzať k obmedzeniu vnútorných diskusií a miestna správa sa sústreďuje na udržanie *statusu quo* a na ochranu obce pred nežiaducimi vplyvmi.

Pre suburbánne priestory je typická *absencia verejných priestranstiev*. Verejný priestor sídla vytvárajú komunikácie, miesta sociálnych aktivít (nákupy alebo rozhovor so susedmi), charakteristické sú preň námestia a pešie zóny, ako aj miesta určené na zábavu a odpočinok, ako sú parky a krčmy. Moderné suburbium sa však skladá len zo súkromných priestorov prepojených verejnými komunikáciami, ktoré majú málokeď inú funkciu než dopravnú. Nelákajú k prechádzkam, ani k detským hrám, ani k rozhovorom. Podľa pozorovania českých autorov (Cílek, Baše, 2005) „*tu sa nedá postaviť kaviareň, ihrisko alebo nejaké miesto stretávania sa, a často ani zasadiť strom.*“ V suburbiách najčastejšie chýba:

- stretávací priestor, ako je námestie, klub a pod.,
- funkčná nadväznosť na staršiu zástavbu,
- cesty, pešie zóny, cyklotrasy, ktoré spájajú suburbium s okolitou krajinou,
- určujúci prvok.

Tieto priestory sú si podobné, rozprestierajú sa všetkými smermi, akoby nemali smer (Cílek, Baše, tamže). O dôsledkoch absencie verejných priestranstiev píše napr. Gehl (2000), poukazuje na význam, ktorý im ľudia pripisujú a ako ich využívajú v prospech udržania a upevnenia spoločenských.

Stretávanie sa ľudí, výmena názorov, hodnôt a postojov patrili v minulosti k základným atribútom spoločnosti. V moderných mestách i novovytvorených suburbiách sa výrazne zredukovali príležitosti na stretnutia. Rýchlo ubúdajú mestské verejné priestory, kde sa môžu obyvatelia rôznych štvrtí stretnúť a podebatovať si. Istou príležitosťou sú nákupy v super a hypermarketoch, ktoré sú však spravidla príliš veľké na to, aby v nich človek stretol starých známych a príliš rušné a preplnené na dlhšie rozhovory. Verejné priestory sú však potrebné na upevňovanie štandardov správania. Obchodné centrá sú postavené tak, že nútia návštevníkov pohybovať sa, nedávajú im možnosť zastaviť a porozprávať sa o niečom inom, ako sú vystavené veci. Bauman (1999) poukazuje na to, že „*teritórium zbavené verejného priestoru poskytuje malú šancu, že sa bude debatovať o normách a že sa spolu ako predmet porovnávaní a vyjednávania stretnú hodnoty. Verdikt o správnom a nesprávnom, krásnom a škaredom, užitočnom a neužitočnom môže teda pochádzať iba z sfér, do ktorých nevidí oko ani toho najbystrejšieho pozorovateľa. Takéto súdy nie je možné spochybňovať, pretože sudcom nie je možné zmysluplne adresovať žiadnu otázku, lebo nemajú adresu a vlastne ani neviem, kde bývajú či sídlia.*“

Rozvoj obcí v okolí miest často pôsobí na *úpadok vnútrómestských častí*. Odchod obyvateľov s vyššími príjmami, vzdelaním, spoločenským postavením spôsobuje zníženie sociálneho statusu štvrtí vnútorného mesta. Často dochádza k segregácii sociálno-ekonomických

kých, niekedy i etnických skupín, ktoré sami v sebe nenachádzajú možnosti revitalizácie týchto lokalít. „Úpadok centrálnych štvrtí, ktorý v posledných desaťročiach zasiahol všetky veľké americké mestá, je priamym dôsledkom expanzie predmestí. Odchod obyvateľov s vyššími príjmami von z miest má negatívny dosah na miestne dane. Medzi tými, ktorí zostávajú, alebo do uvoľnených priestorov prichádzajú, je veľké percento chudobných ľudí; mesto teda nemá reálnu šancu stratené príjmy nahradiť. Situácia sa ďalej zhoršuje tým, že budovy v centrálnych častiach sú opotrebovanejšie než na predmestí, rastie zločinnosť a nezamestnanosť. To vyžaduje väčšie výdaje na sociálne služby, školy, údržbu budov, políciu a požiarnu ochranu. Tak sa roztáča bludný kruh: čím výraznejšia je expanzia predmestí, tým horším problémom čelí vnútorné mesto“ (Giddens, 1997, s. 457).

Ešte donedávna sa rozvoj civilizácie spájal s rozvojom miest. Historicky možno povedať, že od gréckej „polis“ po renesančný mestský štát súvisel s nimi vývoj kultúry a pokrok ľudstva. Mestský život a civilizovaný život boli synonymá. Tento proces kulminoval v industriálnej etape modernej spoločnosti. Západné mestá sa počas tejto etapy premenili na *megapolis*, aj keď tento nezadržateľný trend rastu narazil na vlastné obmedzenia. Mesto – stará „agora“, miesto zhromažďovania – sa stalo miestom kontaminovaným hlučkom, exhalátmi s neustávajúcim dopravným ruchom, jednoducho nevlúdny a nehostinným miestom. V tejto situácii nastala revolúcia v elektrotechnike a informačných technológiách. Narastajúce problémy veľkomiest vedú preto bohatšie rodiny k hľadaniu „druhého sídla“ na vidieku. Táto tendencia je evidentná vo väčšine európskych veľkomiest, ich centrá sa stávajú útočiskom marginalizovaných sociálne odkázaných osôb. Budúcnosť veľkomiest sa tak stáva dôležitou otázkou ďalšieho rozvoja spoločnosti.

Suburbanizácia ako náhrada za spoločenstvo?

Možnosť uskutočniť si sen o vlastnom dome na lacnejšom pozemku za mestom, a zvýšiť tak komfort rodinného života, určite patrí k významným motívom lokalizácie bývania na predmestí. Svoju úlohu určite hrá i vplyv pôvodného prostredia. Zhoršujúce sa životné prostredie miest, narastajúca kriminalita a ďalšie sociálno-patologické javy motivujú ľudí k odchodu z nich. Odchod obyvateľov miest na vidiek sa často romantizuje ako návrat ku „koreňom“, do spoločenstva vidieckej obce, ktoré je bezpečné a známe. „Útek“ z mesta na vidiek však vzhľadom na pracovné príležitosti v meste nemožno v pravom zmysle uskutočniť, a tak sa ľudia sťahujú aspoň na vidiek v blízkosti mesta. „Romantika“ sa však často nekoná. Svedčia o tom i spomenuté vplyvy suburbanizácie na spoločenstvá obcí.

V sociálnej vede je niekoľko prístupov k existencii spoločenstiev v súčasnej modernej západnej spoločnosti vo všeobecnosti, ale i v novovytvorených suburbaných lokalitách. V prácach prevažne západoeurópskych a amerických autorov (kde sa suburbanizácia najviac prejavila), nachádzame tri alternatívne chápania existencie spoločenstiev v suburbaných lokalitách: zachránené spoločenstvo, stratené spoločenstvo a transformované spoločenstvo.

K nepriaznivým aspektom života podporujúcim predstavu o strate spoločenstiev v týchto lokalitách možno zaradiť spomínané „rozvaľovanie mesta“ (*urban sprawl*), nadmernú motorizáciu, segregáciu sociálnych skupín a absenciu verejných priestranstiev. Argumenty na podporu týchto myšlienok nachádzame napr. u Whyta (1956). Autor prezentuje suburbium ako slobodne zvolené väzenie, z ktorého povstáva nový typ človeka, znudeného, opusteného, odcudzeného a dehumanizovaného. Typickú „suburbanú“ rodinu podľa neho predstavujú rodičia s dvoma deťmi, ktorí sa pre prímesťskú zónu rozhodli pre pozitívne atribúty vlastného domu, avšak neznajú svojho okolia. Kým muži trávia deň dochádzkou, zo žien sa stávajú tzv. zelené vdovy (*green widows*). Väčšinou nechodia do práce a sú zatvorené v krásnom dome s bazénom a očarujúcou krajinou v okolí. Vzájomne sa príliš nestretávajú.

K odcudzenosti ľudí v týchto lokalitách prispieva podľa Putnama (2000) to, že masovo vytvorené monotónne mestské okolie bez tradície a histórie môže potláčať zmysel pre spoločenstvo. Rovnako čas strávený dochádzaním za prácou prispieva k tomu, že ľudia majú menej času na rodinu, susedov a komunitné aktivity. Suburbanizácia tak prispieva k nárastu individualizácie, strate sociálnej súdržnosti, oslabovaniu sociálneho kapitálu a občianskej spoločnosti.

Koncepciu zachránenej komunity, ako uvádza Fava (1956, 1958), ďalej rozvinuli vedci v Severnej Amerike i Európe vidiac obyvateľov suburbií ako aktívne uskutočňujú spoločenstvé kontakty, niekedy dokonca viac než v pôvodnom meste. Viaceré štúdie zdôrazňujú, že sociálne vzťahy v rámci suburbií sa dosahujú aj vďaka selektívnej migrácii, ktorou sa vytvára homogénne demografické a socioekonomické prostredie. Medzinárodná štúdia skúmajúca dôsledky suburbaného života na existenciu komunity a participáciu občanov v nej dodáva zistenie, že spokojnosť s rezidenčným prostredím vyvoláva u ľudí pozitívnejší vzťah k spoločenstvu a vytvára tak väčšiu príslušnosť k miestu (Lupi, Mustered, 2004).

Túžba po bývaní v suburbiu predstavuje obraz príjemného, takmer rurálneho životného štýlu starých čias, ale rozhodnutia ľudí pre tento typ bývania sú vždy v prvom rade založené na ich individuálnych praktických potrebách a požiadavkách. Aktéri suburbanizácie sa usilujú o kvalitné bývanie so svojou rodinou, nie

svojimi susedmi. Táto skutočnosť nahráva prístupu prikláňajúceho sa k predstave transformovaného spoločenstva v suburbánných lokalitách.

Dôležitým príspevkom k zástancom transformácie spoločenstiev je prístup, ktorý hovorí o „spoločenstvách s obmedzenou zodpovednosťou“. Podľa tohto prístupu siete ľudských zoskupení a vzájomná závislosť existujú na rôznych úrovniach sociálnej organizácie. Charakteristiky sociálnych statusov sú spojené s rozličnou úrovňou participácie v spoločenstvách. Myšlienka „obmedzenej zodpovednosti“ predstavuje argument, že vo vysoko mobilnej spoločnosti je postoj voči spoločenstvám založený na racionalizme. „Investujem len toľko, koľko dostanem“ – je akési krédo tohto prístupu. Tieto myšlienky majú blízko ku koncepciám sociálneho kapitálu založeného na normách vzájomnej reciprocity. Autori hovoriaci o transformácii lokálnych spoločenstiev na jednej strane uznávajú, že komunitné väzby založené na susedstve boli oslabené vplyvom urbanizácie (či suburbanizácie), na druhej strane zdôrazňujú, že komunitné väzby a skupinové spôsoby a správania (*folkways*) stále prekvitajú, hoci v alternatívnych, často nepriestorových formách. Lokálne spoločenstvá sa transformovali na *networked communities* („zosieťované“ spoločenstvá). Takýto prístup presadzuje napr. Wellman (1979).

Tak ako pre mesto, aj pre predmestské lokality je charakteristická ambivalentnosť vzťahov – na jednej strane sú to anonymné, povrchné neviazané kontakty oslobodené od kontinuity a záväzkov do budúcnosti, na druhej strane i tu vystupuje do popredia potreba domova, spoločenstva s dôverne známymi vzťahmi, očakávaniami a normami.

Túto problematiku, zdá sa, nemožno zovšeobecňovať, je nevyhnutné zohľadňovať konkrétnu situáciu spojenú s jednotlivými lokalitami i širším zázemím. Odlišná situácia je v Amerike (odkiaľ pochádza najviac štúdií), iná v západnej Európe a iná v post-socialistických krajinách. Z uvedených skutočností sa možno poučiť, nemožno ich však bezmyšlienkovite preberať do iného sociálno-priestorového kontextu.

Skúmaniu suburbánných lokalít vo vzťahu k spoločenstvám na Slovensku sa venovalo len niekoľko štúdií. Na určité postoje ľudí k tejto problematike poukazujú i výsledky výskumu Spoločnosť 2004, ktorý sa uskutočnil v Sociologickom ústave SAV r. 2004 (Gajdoš a kol., 2006).

K suburbiám patria aj predmestské lokality Prešova. Podľa Sedlákovej (2006) vo všeobecnosti možno konštatovať, že v prímestskej zóne postkomunistického Prešova narastá miera separácie, individualizmu a strata kohézie komunity. Avšak príčinu uvedených zistení možno pripísať i fenoménu tzv. oneskorenej suburbanizácie, keďže suburbánne komunity sú v postkomunistických prímestských zónach pomerne

mladé a nerozvinuté, a teda sa v nich pravdepodobne ešte nevytvorili trvalejšie sociálne väzby.

* * *

Suburbanizáciu nemožno zastaviť, možno ju len vhodnými stratégiami a nástrojmi usmerňovať. Procesy suburbanizácie a dezurbanizácie menia štruktúru osídlenia v dlhodobej perspektíve. Slovensko je zatiaľ len na začiatku týchto procesov. Dôsledky takýchto zmien sa budú prejavovať postupne a význam ich dosahu na spoločnosť bude narastať. Zo situácie v západnej Európe a Amerike sa môžeme poučiť, avšak nemožno ju automaticky aplikovať na naše podmienky. Vždy treba zohľadniť situačný kontext, podmienený historickým osídlením, sídelnou štruktúrou i sociálnymi a kultúrnymi súvislosťami a špecifikami jednotlivých lokalít. Záver tohto príspevku preto logicky vyúsťuje do množstva zatiaľ nezodpovedaných otázok.

Aké sú „push“ a „pull“ faktory motivujúce obyvateľov slovenských miest k odchodu do okolitých vidieckych obcí? Aké je spolužitie pôvodného a nového obyvateľstva v transformujúcich sa vidieckych obciach? Pôsobí príchod novousadlíkov nárast sociálnych konfliktov, alebo prispieva k sociálnej kohézii v slovenských vidieckych obciach? Posilňuje sa v týchto obciach lokálne spoločenstvo, alebo skôr vznikajú sociálne konflikty, separácia a kolízie? Majú tieto procesy regionálne rozdiely a v čom spočívajú? Ide naozaj o homogénnu skupinu novousadlíkov, ktorá sa separuje a je taká výrazne odlišná od pôvodného obyvateľstva ako to prezentujú práce z amerického prostredia? Tieto otázky môžeme zodpovedať len na základe dlhodobého a mnohodimenzionálneho sledovania problematiky.

Štúdia vznikla v rámci riešenia projektu VEGA č. 2/5091/25 - Mesto v kontextoch sociálnej a sociálno-priestorovej transformácie slovenskej spoločnosti.

Literatúra

- Bauman, Z.: Globalizace. Praha : Mladá fronta, 1999.
 Bauman, Z.: Komunita. Hľadanie bezpečia vo svete bez istôt. Bratislava : Spolok slovenských spisovateľov, 2005.
 Beck, U.: Riziková spoločnosť. Na ceste k jinej moderně. Praha : Sociologické nakladatelství, 2004.
 Charmes, E.: Interactions with Neighbouring Others in French Periurban Areas: Barriers and Openness. Working Paper, 2003.
 Berry, B. J. L., Kasarda, J. D.: Contemporary Urban Ecology. New York : Macmillan Publishing, 1977.
 Cílek, V., Baše, M.: Suburbanizace pražského okolí: dopady na sociální prostředí a krajinu. Praha, 2005.
 Fava, S. F.: Suburbanism as a Way of Life. American Sociological Review, 21, 1956, p. 34 – 37.

- Fava, S. F.: Contrasts in Neighbouring: New York City and a Suburban County. In: Dobriner, W. M. (ed.): *The Suburban Community*. New York: G. P. Putnam's Sons, 1958, p. 122 – 129.
- Gail, S. M., Blakeley, E: *Fortress America: Gated Communities in the United States*. Washington : Brookings Institute, 1997.
- Gajdoš, P., Moravanská, K., Pašiak, J., Zeman, M.: *Regióny SR v kontexte životných podmienok a rozvojových disponibilít. Pramenná publikácia*. Bratislava : Sociologický ústav SAV, 2006.
- Gehl, J.: *Život mezi budovami. Užívání veřejných prostranství. Mesto : Nadace Partnerství – Program Partnerství pro veřejná prostranství a Jan Gehl*, 2000.
- Giddens, A.: *Sociology*. Polity Press, 1997.
- Mitchell, C. J. A.: *Making Sense of Counterurbanization*. *Journal of Rural Studies*, 2003, 3.
- Lupi, T., Mustered, S.: *The Suburban Community Question*. Dpt. of Geography, Planning and International Development Studies, Universiteit van Amsterdam. Online, august 2007, <http://www.bristol.ac.uk/sps/cnrpapersword/lupi.doc>
- Mulíček, O.: *Suburbanizace v Brně a jeho okolí*. In: *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*, Praha, 2002, s. 171 – 181.
- Ouředníček, M.: *Suburbanizace v kontextu urbanizačního procesu*. In: *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*, Praha, 2002, s. 39 – 54.
- Putnam, R.: *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York : Simon and Schuster, 2000.
- Sedláková, A.: *Prímestská zóna – aréna vzniku nových foriem života spoločnosti, XXI. sjezd České geografické společnosti. České Budejovice, 2006, v tlači*.
- Sýkora, L.: *Suburbanizace a její společenské důsledky*. *Sociologický časopis*, 39, 2003, 2., s. 217 – 233.
- Wellman, B., Leighton, B.: *Networks. Neighbourhoods and Community. Approaches to the Study of the Community Question*. In: *Urban Affairs Quarterly*, 14, 1979, 3, p. 363 – 390.
- Whyte, W. H.: *The Organisation Man*. New York : Simon and Schuster, 1956.
- Van den Berg, L., Dewett, R., Klaassen, L. H., Rossi, A., Vijverberg, C. H. T.: *Study of Growth and Decline. Urban Europe*, 1982, 1, p. 137 – 158.
- Yu, T., Johnson, V., Zhang, M.: *Urban Sprawl: Myth or Reality? The Journal of American Academy of Business*, 2004.

**PhDr. Katarína Moravanská, Sociologický ústav SAV,
Klemensova 19, 814 67, Bratislava
katarina.moravanska@savba.sk**

Novovznikajúca suburbánna lokalita v zázemí mesta Piešťany. Na jej sociálnu izolovanosť poukazuje i pás neudržiavanej prírodnej krajiny v popredí. Foto: K. Moravanská

